

**Тернопільський осередок
Наукового товариства ім. Шевченка
Богословська комісія**

ЗБІРНИК ПРАЦЬ

Том 14

***Українська Греко-Католицька Церква:
виміри богослов'я, історії та культури***

**Тернопіль
Джура
2026**

*Присвячується
160-річчю від дня народження
Митрополита Андрея Шептицького*

**Ternopil branch
of the Shevchenko Scientific Society
Theological Commission**

**Тернопільський осередок
Наукового товариства ім. Шевченка
Богословська комісія**

SCIENTIFIC COLLECTION

Volume 14

***Ukrainian Greek Catholic Church:
Dimensions of Theology, History and Culture***

Ternopil
Dzhura
2026

ЗБІРНИК ПРАЦЬ

Том 14

***Українська Греко-Католицька Церква:
виміри богослов'я, історії та культури***

Тернопіль
Джура
2026

УДК 271.4(477)(06)

З 41

Відповідальний редактор серії — Заслужений діяч науки і техніки України, академік Національної академії медичних наук України, дійсний член НТШ, доктор медичних наук, професор **Михайло Андрейчин**

Редактор тому — член НТШ, голова Богословської комісії, доктор богослов'я, о. **Іван Говера**

Редакційна колегія:

о. **Іван Говера**, **Михайло Андрейчин**, **Елла Бистрицька**, о. **Ігор Драпак**, о. **Олег Хортник**, **Богдан Новосядлий**, **Ірина Рудник**

Рецензенти:

Заслужений діяч науки і техніки України, дійсний член НТШ, доктор економічних наук, професор **Богдан Андрушків**; доктор східних церковних наук, викладач Вищої духовної семінарії імені Патріарха Йосифа Сліпого, синкел Тернопільсько-Зборівської архієпархії УГКЦ, о. **Віталій Козак**

З 41

ЗБІРНИК ПРАЦЬ. Том 14 : Українська Греко-Католицька Церква: виміри богослов'я, історії та культури / Тернопільський осередок Наукового товариства ім. Шевченка / відп. ред. М. Андрейчин, ред. тому о. І. Говера. Тернопіль: Джура, 2026. 532 с.

Збірник приурочено на вшанування 160-ї річниці від дня народження Митрополита Андрея Шептицького. Наукові праці-дослідження поділено на тематичні розділи, які розкривають діяльність Української Греко-Католицької Церкви у різні періоди, зокрема під керівництвом Митрополита Андрея, у часи переслідувань, а також у період виходу з підпілля та подальшого розвитку.

Для висвітлення й дослідження цих тем запрошено науковців, котрі здобули наукові ступені як в Україні, так і за кордоном.

Видання адресовано науковцям, богословам, працівникам освіти й культури, студентській молоді, а також усім, хто зацікавлений історією та життям Церкви.

Рекомендовано до друку Вченою радою Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (протокол № 12 від 24.02.2026)

© Тернопільський осередок Наукового товариства ім. Шевченка, 2026
© Видавництво «Джура», оригінал-макет, 2026

ISBN 978-966-185-226-5

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА (Михайло Андрейчин)	11
АНДРЕЙ ШЕПТИЦЬКИЙ ТА ЙОГО ДОБА	14
Теодор (Тарас) Мартинюк Митрополит Андрей Шептицький та справа затвердження Унівського типікону в Апостольській Столиці (1920–1928)	14
Мартин Хомів Проблема встановлення дати інтронізації кир Андрея Шептицького, єпископа Станиславівського	34
Martin Chomiw The Strategies of Andrey Sheptytsky, Bishop of Stanyslaviv, According to His First Pastoral Letter to the Clergy (1899)	47
Іван Кліщ, Галина Кліщ Внесок Андрея Шептицького у розвиток системи охорони здоров'я в Україні	67
Ігор Драпак Роль Митрополита Андрея Шептицького у становленні та розвитку християнських молодіжних організацій в УГКЦ	81
Юстин (Юрій) Бойко Листування отця Климентія Шептицького з отцем Андрієм Білецьким, офіціалом Капітули та генеральним вікарієм Львівської Архієпархії (1914–1917)	93
ІСТОРИЯ ЦЕРКВИ	117
Михайл (Василь) Пастух Самобутність Київської Церкви: Досвід зародження і відродження в наш час	117
Василь Макоїд Отець Келестин Скоморовський: життя та літературна діяльність діяча Галицького Відродження XIX століття	149

Іван Говера

Богословський та інтелектуальний рівень духовенства
в період підпілля УГКЦ..... 158

Марія Горяча

Йосиф Сліпий і Альфонсас Сваринкас —
приклад духовної дружби та християнського свідчення
в умовах тоталітарного переслідування..... 173

Орест Глубіш

Коли нам забороняли молитися 189

Наталія Григорук

Огляд праць М. Чубатого з історії української церкви,
опублікованих у США у 1939–1975 рр. 195

Прокопій (Юрій) Лотоцький

Історичний погляд на виховання священників
у Василянському Чині в добі Просвітництва (XVII–XIX ст.) 205

Дарія (Світлана) Турків

Сестри-василіанки: шлях до централізації 220

Ілля Герасимюк

Свята гора Афон — містична земля православ'я 239

ЦЕРКВА ТА СУСПІЛЬСТВО..... 246**Елла Бистрицька, Леся Костюк, Степан Прийдун**

Правові засади душпастирської опіки релігійних організацій
у сфері охорони здоров'я 246

Оксана Валіон

Публічний вимір релігії в умовах сьогодення..... 260

Зоряна Лановик, Мар'яна Лановик

Проблема зіткнення національних світоглядів
у процесі інтерпретації Біблійних текстів 273

Юстиніан (Олег) Городечний

Що Бог говорить нам через Стигми святого Франциска? 288

Іван Басюк

Привілей серця у філософській антропології Памфіла Юркевича 300

Богдан Завідняк

Теодицея або містика Хреста Едити Штайн
(Св. Терези Бенедикти від Хреста)..... 315

Надія Волік

Церква в епоху цифрових технологій: досвід УГКЦ 338

Ігор Василюшин

Актуальність відновлення читань зі Старого Завіту
на Божественній Літургії..... 348

Олег Хортник

Крилос в сучасній правовій інтерпретації
та еклезіологічній практиці 359

САКРАЛЬНЕ МИСТЕЦТВО..... 373**Михайло Андрейчин**

Святий Рох і пам'ять про нього на Тернопільщині 373

Михайл Шевченків

Бог у поезії Тараса Шевченка..... 391

Наталія Ганусевич

Атрибуція частини сакральної колекції скульптур XVIII ст.
в рамках проекту з диджиталізації 429

Руслан Корняк

Храм Воздвиження Чесного Хреста в Копичинцях —
як взірєць реставрованої архітектурної пам'ятки
національного значення 1630 р. 438

Богдан Гринюка, Марта Гринюка

Найдавніші архітектурні та історико-культурні пам'ятки
села Крогулець 459

Світлана Гуральна

Богослужбовий спів УГКЦ впродовж XIX та на початку XX століть..... 474

Олег Смоляк, Лілія Проців

Церковні коляди у духовно-музичній спадщині
українських священників..... 486

Галина Яценко

Музична стилістика західноукраїнських паралітургійних пісень,
присвячених святому Димитрію, Архистратигу Михаїлу
та Миколаю Чудотворцю..... 505

Наталія Чеканова

Унікальні листівки на березовій корі
в колекції Тернопільського обласного краєзнавчого музею..... 518

АВТОРИ 527

Nadiia Volik

The church in the era of digital technologies: the experience
of the UGCC 338

Ihor Vasylyshyn

The relevance of the Old Testament readings in the Divine Liturgy 348

Oleh Khortyk

Krylos in contemporary legal interpretation
and ecclesiological practice 359

SACRED ART 373

Mykhaylo Andreychyn

Saint Roch and the memory of him in the Ternopil region 373

Mykhail Shevchenko

God in the poetry of Taras Shevchenko 391

Natalia Hanusevych

Attribution of a part of the sacred collection of sculptures
of the 18th century within the digitalization project 429

Ruslan Korniyat

The church of the Exaltation of the Holy Cross in Kopychyntsi
as an example of a restored architectural monument
of national importance from 1630 438

Bohdan Hryniuka, Marta Hryniuka

The oldest architectural and historical-cultural monuments
of the village of Krogulets 459

Svitlana Huralna

Liturgical chant of the Ukrainian Greek Catholic Church
throughout the 19th and early 20th centuries 474

Oleh Smoliak, Liliia Protsiv

Church carols in the spiritual and musical heritage of ukrainian priests 486

Halyna Yatsenko

Musical stylistics of western Ukrainian paraliturgical songs
dedicated to Saint Demetrius, the Archangel Michael,
and Saint Nicholas the Wonderworker 505

Nataliia Chekanova

Unique postcards on birch bark in the collection
of the Ternopil Oblast Museum 518

AUTHORS 527

ПЕРЕДМОВА

Чотирнадцятий том праць Тернопільського обласного осередку Наукового товариства імені Шевченка (ТОО НТШ) підготовлений його богословською комісією, яка була створена у березні 2024 року за підтримки і благословення митрополита Тернопільсько-Зборівської архієпархії Української Греко-Католицької Церкви (УГКЦ), доктора канонічного права, викладача Папського Східного інституту (Рим) Теодора Мартинюка. Першим головою цієї комісії було обрано доктора літургійних наук отця Івана Говеру, секретарем — доктора богослов'я отця Ігоря Драпака, які успішно виконують покладені на них статутні обов'язки.

Варто зауважити, що богословської комісії в НТШ у минулому не було, попри те, що товариство існує понад 150 років і його почесним членом був предстоятель УГКЦ Митрополит Андрей Шептицький та дійсним членом — Верховний Архієпископ митрополит Йосиф Сліпий. Однією з вагомих передумов створення богословської комісії при ТОО НТШ послужило сформування серед греко-католицьких священників на Тернопільщині за роки незалежності держави групи талановитих богословів із науковими ступенями.

Книга складена з 4-х розділів. У першому наведено результати дослідження маловідомих сторінок життя і діяльності Митрополита А. Шептицького. Детально описано працю галицького Митрополита над Унівським типіконом, аргументи для встановлення точної дати інтронізації його на Станіславівську катедру та викладено програму діяльності на цій посаді. Оцінено внесок А. Шептицького у розвиток системи охорони здоров'я в Україні. Вперше докладно проаналізовано листування його брата отця Климентія Шептицького з отцем Андрієм Білецьким у 1915–1917 роках.

documenting the use of church carols were school dramas, as well as live and puppet nativity plays. Pamvo Berinda, Dmytro Tuptalo (Rostovsky), Epiphanius Dovhalevsky and a number of authors unknown to modern science were the authors of the first Christmas dramas that have survived till nowadays. They were probably also the authors of the church carols used in the dramas. The culmination of this creative period was the publication of "Bohohlasnyk" in Pochayiv in 1773, the first printed collection of Ukrainian spiritual songs. The process of composing church carols intensified in the 19th century, led by Greek Catholic priests such as Viktor Matiuk, Maksym Kopko, Ostap Nyzhankivsky, Yosyp Kyshakevych and others.

As a result of this research, a periodization of the development of the church carol in the musical-spiritual works of Ukrainian priests of the 17th–19th centuries has been established. The first period – «Manuscript» (late 16th – 1773) – is defined by the initial documentation of Christmas songs without specific titles or identified authors. The second period – «Editional» (1773 – early 19th century) – is marked by the publication of "Bohohlasnyk" in Pochayiv in 1773, which established the tradition of printing spiritual song collections and carols with designated titles and partially authors' names. The third period, the 'Authorial' (mid-19th century – late 19th century), was initiated and developed by composers and priests Ivan Bilykovsky, Viktor Matyuk, Maksym Kopko, Ostap Nyzhankivsky, and Yosyp Kyshakevych. During this period, church carol underwent stylistic changes. It moved away from the characteristics of church hymnography (solemn, elongated phrasing, literary strophic structure, solemn melody, refined and solemn style of performance). Instead, it adopted the features of folk song creativity, both in its strophic and melodic structures.

Keywords: spiritual and musical creativity, church carols, spiritual songs, Christmas drama, nativity scene, «Bohoglasnik», Ukrainian priests.

Галина Яценко

м. Тернопіль

МУЗИЧНА СТИЛІСТИКА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ПАРАЛІТУРГІЙНИХ ПІСЕНЬ, ПРИСВЯЧЕНИХ СВЯТОМУ ДИМИТРІЮ, АРХИСТРАТИГУ МИХАЇЛУ ТА МИКОЛАЮ ЧУДОТВОРЦЮ

Анотація. У статті простежено історико-релігійний екскурс, що стосується зародження та розвитку свят, приурочених святому Димитрію, Архистратигу Михаїлу та Миколаю Чудотворцю в контексті їхньої адаптації в український духовний простір. Проаналізовано найпоширеніші паралітургійні пісні, які виконуються під час цих свят у церквах перед та після Богослужби, на рівні поетичного тексту, строфіки, ритміки, мелодики, музичної форми, ладозвукорядної будови, способів виконання. Звернено увагу на впливи середньовічної барокової пісенної творчості та української традиційної народнопісенної культури на формування паралітургійних пісень.

Ключові слова: святий Димитрій, Архистратиг Михаїл, Миколай Чудотворець, паралітургійна пісня, строфіка, ритміка, мелодика, ладозвукорядна будова, спосіб виконання.

Постановка проблеми. У період відновлення держави Україна вчені-медієвісти все частіше порушують питання, пов'язані з дослідженням української духовної музичної творчості. Це зумовлено тим, що у період панування московського атеїстичного режиму в Україні з 1920-х по 1980 рр. церковна музика була повністю табуїзована для наукових досліджень. Про неї дозволялося вченим-музикознавцям згадувати лише у підручниках з історії української

музики у таких моментах, коли робилася музично-стильова характеристика духовної творчості композиторів Максима Березовського, Дмитра Бортнянського, Артемія Веделя, перших два з яких безпосередньо були пов'язані з діяльністю Петербурзької придворної хорової капели. Українські музикознавці аналізували лише їхні твори великої форми (партесні хорові концерти, камерно-інструментальні композиції), а духовні пісні цього періоду були майже повністю поза увагою вчених-музикознавців. Питанням дослідження духовних пісень активно почали займатися українські вчені-музикознавці лише з початком 1990-х років, коли була відновлена українська державність і була повністю знята заборона досліджувати церковну музичну творчість. Першими вченими, хто досліджував паралітургійні пісні, були Лідія Корній [8], Тамара Шеффер [17], Олександра Гнатюк [4], Юрій Медведик [10], Ольга Зосім [2], Наталія Сиротинська [11], Ірина Матійчин [9] та ін. Вони загалом торкалися питань, пов'язаних з дослідженням історії зародження та розвитку духовних пісень, їхнього жанрового структурування, частково й музично-теоретичного аналізу. Менше уваги було приділено дослідженню паралітургійних пісень, які творилися і виконувалися на західноукраїнських землях.

Мета статті — висвітлити паралітургійні пісні до святих Димитрія, Архистратига Михаїла, Миколая Чудотворця в контексті їхнього історико-релігійного становлення та музично-теоретичного осмислення.

Результати дослідження та їх обговорення. Вшанування святих християнської Церкви займає чільне місце в церковному календарі. Його започатковує свято Великомученика Димитрія. Воно припадає на 26 жовтня за григоріанським календарем. Про це свято св. Климент Олександрійський сказав наступне: «Мученик Димитрій дає потрійне свідчення: про себе, що він своєю вірою непохитно стоїть при Богові; проти свого противника, що він надаремно наступає на того, що непохитний у любові; для Господа, що в Його науці знаходиться Божа переконлива сила, яку навіть боязнь смерті не може побідити» [5, с. 240].

Святий Димитрій, що жив у другій половині III ст. в місті Солуні, виховувався у християнській вірі. Оскільки він був високим достойником цісаря, зате не відрікався від християнської віри й широко проповідував її. Через те цісар Максиміліян наказав кинути Димитрія до в'язниці. Там же він, будучи відданим християнській вірі, благословив Нестора на бій з цісарським гладіатором Лієм. Через те, що Димитрій благословив Нестора на перемогу, Димитрій був вбитий списами, за наказом цісаря. За ревне служіння християнській вірі Господь наділив Димитрія не лише святістю, а й нетлінністю і мироточивістю його тіла.

В українському народі склалося вірування, що «св. Димитрій закінчує землеробський рік, замикає землю й приводить зиму» [3, с. 303].

Культ св. Димитрія з прийняттям християнства поширився на українських землях. У честь нього побудовано багато церков. Зокрема, у м. Львові, серед 73 православних та греко-католицьких церков — одна іменована св. Димитрієм (вул. Загірна, 28). А в м. Тернополі, серед майже такої ж кількості церков (50), одна — посвячена в честь св. Димитрія, знаходиться по вул. Микулинецькій-бічній, 14.

Княжі дружинники та козаки вибирали Димитрія за свого покровителя. Про культ вшанування св. Димитрія о. Андрій Трух (ЧСВВ) написав: «У Русі-Україні св. Мученик Димитрій утішався великим почитанням. Почин до цього дала облога Царгороду нашим князем Олегом. Літописець Нестор згадував, що коли руські війська зломали грецьку силу, то «убоюлася греци і рекоша: ність се Олег, но св. Димитрій послан на ни от Бога». А пізніше, коли християнська віра поширилася між нашим народом, тоді князі, їх війська й усі вірні віддавали себе св. Димитрієві в опіку» [13, с. 106].

У день св. Димитрія, починаючи з середньовіччя, українці поминали померлих. Про це зазначає Павло Смоляк у дисертації «Зимова обрядовість Західного Поділля: давні традиції і сучасний стан»: «На св. Димитрія господині зранку несли до церкви три маленькі хліби (калачі, батони) та записані на аркушах паперу імена померлих, щоби під час заупокійної Служби Божої священник згадав їхні імена» [12, с. 52]. Поминання померлих, таким чином, почало проникати і в

церковні обряди (ця традиція на західноукраїнських землях зберігалася до початку ХХ ст.).

Паралітургійні пісні, присвячені св. Димитрію, вперше були опубліковані у «Богогласнику» (Почаїв, 1791), серед них: «Ликуй днес весело, Греція», «Что воздами Христу Богу», «Граде Солунський собирай рожи» [1, № 150, № 151, № 152]. У збірці «Церковні пісні» (Жовква, 1926) надруковано дві пісні: «Місто Солунське» (слова і мелодія о. І. К.), «Мучениче Димитріє» (слова і мелодія о. Мелетія Лончини) [16, с. 325, 326]. Остання набула поширення серед західноукраїнських церковних хорів і прихожан й виконується ними до сьогодні. Свідченням цього є її публікація у збірці «Церковні пісні» (Тернопіль, 1994) в аранжуванні для однорідного і мішаного хорів [15 с. 94–95].

У пісні «Мучениче Димитріє» описано жакливу смерть Димитрія, який був замордований за християнську віру. За те він був наділений Богом даром зцілення людей від усяких недуг й отримав нагороду від Всевишнього бути прославленим народом у віках.

Паралітургійна пісня «Мучениче Димитріє» укладена у дворядкову строфу рівноскладової будови з автоматичним повторенням другого вірша. Її складочислова будова наступна: 4+4+7[4+4+7]2. Про дану ритмічну структуру вірша Філарет Колесса зазначає, що вона є розширеною формою вірша 4+4+6 [6, с. 151]. Така ритмічна форма строфи, ймовірно, перейнята з усно-писемного літературного віршування.

Пісні «Мучениче Димитріє» властива регулярна часокількісність ритмічного становлення. Адже її супроводжує зміна метричної пульсації (1, 2, 4, 5 тактам властивий чотиридольний метр, а 3 і 6 — восьмидольний). Саме така силабомелодична модель часто вживана у церковних піснях. Форма ритму у сегментах цієї пісні представлена репетицією (♩ ♩ ♩ — у 1, 2, 4, 5 тт.) та об'єднанням (♩ ♩ ♩ ♩ — у 3, 6 тт.). Зауважимо, що ритмічна пульсація в аналізованій пісні відтворена четвертними та половинними тривалостями. Саме це є однією з найпоказовіших ознак церковного паралітургійного співу.

Мелодика аналізованої пісні кантиленна. Адже вона виконується в повільному темпі, з розспівуванням окремих складонот у прослав-

ному характері. Мелодичний контур цієї пісні представлений двома інтонаційними хвилями: першою — у нижньому діапазоні, а другою — у верхньому (див. Приклад 1).

Як бачимо, дві інтонаційні ланки у церковних піснях — характерне явище барокового церковного співу.

Паралітургійна пісня «Мучениче Димитріє» укладена в простий період, що складається із двох музичних речень. Виходячи з цього, вона представлена наступною формотворчою моделлю:

A A/
aa/v a//a//v/

Такий спосіб компонування пісні близький до народнопісенного. Доказом цього є варіаційне зіставлення двох музичних речень та автоматичне повторення другого.

Пісні «Мучениче Димитріє» властиве автентичне поєднання еолійського пентахорда з еолійським тетрахордом і з субсекундою. Така ладозвукорядна будова найчастіше зустрічається у піснях авторського походження. Адже дає привід для її широкої гармонізації.

Ця паралітургійна пісня представлена в публікації «Церковні пісні» (Жовква, 1926) двоголосо способом терцієвої втори. А у збірці «Церковні пісні» (Тернопіль, 1994) — аранжована для триголосого однорідного та чотириголосого мішаного хорів.

Наступне свято в церковному календарі — Собор святого Архистратига Михаїла. Цей святий чи не найбільше прославився серед усіх вищих небесних сил, перемигши Люципера на чолі Добрих Ангелів. Храм у честь св. Архистратига Михаїла був збудований у передмісті Царгороду цісарем Костянтином Великим у III ст. У цьому храмі, за свідченням історика Созомена, «відбувалося багато чудесних оздоровлень» [5, с. 250]. Тому отці християнської Церкви ставлять окрему просфору під час проскомидії на честь «Чесних небесних сил безплотних» [5, с. 250].

Свято на честь Архистратига Михаїла було встановлене у IV ст.

Його святкують 8 листопада. Сутність свята Собору святого Архистратига Михаїла полягає у прославленні та звеличенні Його, як провідника усіх небесних сил. Адже Він очолив Добрі небесні сили проти бунту сатани. Тому Його малюють на іконах як воїна з шоломом на голові і мечем у руці, для знищення змій, як уособлення нечистої сили. У святі Архистратига Михаїла закладено велику любов до Ангелів-Хоронителів, адже вони щодня перебувають біля кожної людини, охороняють її від злих сил і думок. Тому під час молитов люди постійно згадують своїх Ангелів-Хоронителів й наслідують їх у чеснотах. Святий Архистратиг Михайло, від початку запровадження християнства в Україні, став захисником і охоронцем українців. Зокрема він сприймається місцевим населенням як охоронець від нечистої сили та опікун усіх лісових звірів та мисливців [12, с. 56]. Зауважимо, що Архистратиг Михаїл здавна є охоронцем та покровителем м. Києва. У столиці є Михайлівський Золотоверхий Собор та Михайлівський собор Видубицького монастиря, а також пам'ятники святому (на Майдані Незалежності, на Оболоні, у парку на Володимирській гірці). У Тернополі одна церква освячена в честь Архистратига Михаїла, яка знаходиться на вул. 15 квітня, 1. А загалом, на Тернопільщині близько 70 храмів, присвячених цьому святому. У м. Львові — одна греко-католицька церква та один костел Архистратига Михаїла.

До і після Божественної Літургії, присвяченої Архистратигу Михаїлу, у західноукраїнських церквах виконуються паралітургійні пісні. У Почаївському «Богогласнику» (1791 р.) зафіксовано 3 пісні українською мовою: «Вышнихъ хором Началниче», «Ликують вси на небесахъ», «Божества небеснаго силы, Михаилъ святый» [1, № 157, № 158, № 159.]. У збірці «Церковні пісні» (Жовква, 1926) мають місце наступні паралітургійні пісні: «Вишні хори» (слова і мелодія о. І. К.), «Сил небесних» (слова і мелодія о. Мелетія Лончини), присвячені Архистратигу Михаїлу [16, с. 327, 328]. У збірці «Церковні пісні» (Тернопіль, 1994) надрукована пісня «Вишні хори, неба сили», аранжована для однорідного та мішаного хорів Євгеном Гуньком [15, с. 96].

Останнім часом у більшості західноукраїнських церков найчасті-

ше можна почути пісню «Сил небесних воєводо». У словесному тексті цієї пісні сказано, що св. Михаїл є найвищим Архистратигом серед усіх небесних сил. Християни благають його бути охоронцем і захисником від земних спокус. А також просять, щоб він завжди приносив їм світло і радість у повсякденне життя й був поруч з ними під час смерті.

Паралітургійна пісня «Сил небесних воєводо» укладена у дворядкову строфу рівноскладової будови з автоматичним повторенням другого вірша. Її складочислова формула наступна: 4+4+6//[4+4+6]2. Така форма, за свідченням Філарета Колесси, «... найчастіше зустрічається у коломийках. Хоча вона властива й іншим народнопісенним жанрам пізнішої фольклорної верстви, які поширені останнім часом у Східній Галичині» [7, с. 26]. Без сумніву, видатний вчений мав на увазі й ритміку паралітургійних пісень, але він не вважав їх народними, тому не брав до уваги їхнє ритмічне складочислення.

Аналізованій пісні властивий регулярно-часокількісний ритм. Він впливає зі зміни метричних наголосів у словесному тексті. Особливо це відчутно у третьому та шостому тактах, яким властивий шестидольний метр. Ритмічний малюнок у сегментах представлений двома типами: об'єднанням у двох варіантах (♩ ♪ ♪ ♪ — у 1, 2, 4, 5 тактах, ♩ ♪ ♪ — у 6 такті) та дробленням з об'єднанням (♩ ♪ ♪ ♪ — у 3 такті). (Див. Приклад 2).

Зауважимо, що нетрадиційним є зіставлення ритмічного малюнку 3 і 6 сегментів. Адже, якщо у традиційних народних піснях вони, зазвичай, є ритмічно однаковими, то в аналізованій пісні вони відмінні. Саме така силабомелодична модель цих сегментів відрізняє церковні пісні від традиційних народних й орієнтує їх на середньовічну барокову пісенну творчість.

Мелодика паралітургійної пісні «Сил небесних воєводо» кантиленна. Про це свідчить повільний темп пісні, розспівування окремих

складонот (зокрема восьмих та шістнадцятих). (Див. Приклад 2). Її мелодія розгортається способом двох інтонаційних хвиль. Особливо відчутне у ній секвенційне зіставлення окремих мелодійних фраз, зокрема у 4 і 5 тактах. А це вказує на гармонічний спосіб мислення її автора.

Простий період, що складається із двох речень, творить музичну форму пісні «Сил небесних воєводо». У ній присутнє автоматичне повторення другого музичного речення, що також є основною ознакою гомофонно-гармонічного способу її творення. Формотворча модель аналізованої пісні наступна:

А	:В:
aa/v	a//a///c

Сам принцип формотворення близький до народнопісенного, адже автором пісні є місцевий священник Мелетій Лончина, що родом із села Дернів (нині Кам'янка-Бузький район Львівської області). А це вказує на перебування його в традиційній народнопісенній стихії, що стала основою для використання принципів формування у паралітургійній творчості.

Автентичне поєднання іонійського пентахорда з іонійським тетрахордом із субсекундою властиве аналізованій пісні. Такий звуко-рядний обсяг впливає із гармонічного способу мислення її творця.

Паралітургійна пісня «Сил небесних воєводо» зафіксована у збірці «Церковні пісні» (Жовква, 1926) у два голоси, способом терцієвої втори (виняток становить лише секстове зіставлення голосів у другому такті).

Свято Чудотворця Миколая є найпошанованішим не лише в Україні, а й в усьому християнському світі. Свідченням цього є Його велика любов до людей, щедрість, добродійність, покровительство й чудотворність.

Історичні джерела інформують, що Святий Миколай був єпископом у м. Мирі Лікійській й брав участь у Першому Вселенському Соборі у 325 році [5, с. 280]. Через особливу прихильність до нужденних людей Його здавна називають покровителем вдів, бідних і сиріт. Перша церква в честь Святого Миколая була побудована царем Юстиніаном I у Царгороді в VI ст. Його пошанування бере початок

з VII ст., а у IX ст. святкування Чудотворця Миколая було офіційно встановлене 6 грудня. Опісля ця дата почала святкуватися усім християнським світом.

Пошанування Святого Миколая прийшло в Україну разом із прийняттям християнства в 988 р. У Києві була збудована перша церква в честь Святого Миколая на Аскольдовій могилі в другій половині XI ст. Опісля на українських землях було побудовано багато церков в честь Чудотворця Миколая. Зокрема, в м. Тернополі є щонайменше три культові споруди, присвячені Святому Миколаю, а у Львові — два храми.

Українці здавна шанують Святителя Миколая через Його заступництво: рибаків від бурі на морі, княжих дружинників та козаків під час боїв із завойовниками, несучи перед собою ікону Святого Миколая. Тому Його ікони як у церквах, так і в оселях, здавна займають почесне місце [14]. Чи не найбільше Святого Миколая люблять діти, з нетерпінням чекаючи від нього подарунків.

Святий Миколай є прикладом для живої любові до Бога і до ближніх, а також бути милосердним для тих, що потребують допомоги.

Вперше пісні до Св. Миколая були надруковані в антологічному виданні «Богогласник» (Почаїв, 1791). Це такі пісні, як: «Явний всему міру благодѣтелю», «Изливаєши чудеса міру Архієрею», «Трубы глась поднесѣмъ, пѣснь новую ставимъ», «Правило вѣри, образъ кротости», «Трикрати блаженъ Пастирю», «Болша нѣсть земна оборона», «Дивный во дѣлѣхъ святитель великій», «О святѣйший отче, святителемъ славо», «Море тя чудесы Господь сый небеси», «Міру всему точиши міро» [1, № 169, № 170, № 171, № 172, № 173, № 174, № 175, № 176, № 177, № 178]. У 1926 р. в м. Жовкві вийшла збірка «Церковні пісні», в якій надруковано дві пісні: «Ой хто, хто Миколая», «Святителю Николає» (о. Мелетія Лончини) [16, с. 332, 333]. Впродовж XX ст. репертуар Миколаївських пісень значно розширився. Їх можна налічити біля 20. Поширення на західноукраїнських землях набула паралітургійна пісня «Святителю Николає».

Поетичний текст пісні «Святителю Николає» розповідає про звернення християн до Святого Миколая за допомогою в різник по-

требах. Вони просять Його бути покровителем, заступником і охоронцем при різних життєвих обставинах. За те віряни висловлюють Йому подяку у своїх молитвах.

Аналізована пісня укладена у дворядкову строфу рівноскладової будови з автоматичним повторенням другого вірша. Її складочислова будова наступна: 4+4+6//[4+4+6]2. До речі, ця ритмічна побудова часто зустрічається у західноукраїнських паралітургійних піснях. Адже в її основу покладена коломийкова форма, яка, за Філаретом Колессою, найчастіше зустрічається у піснях пізнішої фольклорної верстви [6, с. 141]. А паралітургійні пісні, без сумніву, беруть початок з цього часу.

Регулярна часокількісність властива ритмічному становленню аналізованої пісні. Підставою для цього є часта зміна метру у сегментах (у 1 такті — тридольний метр, у 2 — п'ятидольний, у 3 і 6 — восьмидольний, а в 4, 5 тактах — чотиридольний). (Див. Приклад 3).

До речі, часта зміна метру — помітне явище у піснях цього жанру. На змінність метру в паралітургійних піснях звернула увагу й музикознавиця Тамара Шеффер: «у кантах часто зустрічається перемінний метр з нестандартною структурою» [17, с. 221.] У цій пісні присутні три типи ритмічної організації у сегментах: дроблення з об'єднанням (♩ ♩ ♩) — у 1 такті; дві форми об'єднання: перша форма (♩ ♩) — у 2 такті; друга форма (♩ ♩ ♩) — та 3 і 6 тактах; репетиція (♩ ♩ ♩) — у 4 і 5 тактах. Таке різноманіття ритмічних малюнків у сегментах, скоріше всього, наближене до речитативної організації мелодики у літургійних піснеспівах. Тому автори паралітургійних пісень намагалися споріднювати свої твори з богослужбовими й наближували їх до барокового стилю.

Пісні «Святителю Николає» властивий повільний темп, святковий характер, розмаїтість ритмічного становлення, що загалом робить її кантиленною під час співу. Спосіб повільного співу цієї пісні

підтверджується й присутністю двох інтонаційних ланок у ній. Перша, що є домінуючою, розгортається у нижньому регістрі, а друга — у верхньому. Саме таке зіставлення мелодійних фраз дає можливість для гармонічного співу цієї пісні.

Дворядкова форма, рівноскладової будови з автоматичним повторенням другого музичного речення властива паралітургійній пісні «Святителю Николає». Її притаманна наступна модель:

A ||:B:||
авс dd/c/

Зауважимо, що такий спосіб формування перейнятий із народно-пісенних традицій, поширених на західноукраїнських землях.

В аналізованій пісні присутнє автентичне поєднання іонійсько-пентахорда з іонійським тетрахордом із субсекундою. Така ладозвукорядна будова дає можливість для гармонічного розмаїття під час виконання цієї пісні.

Паралітургійна пісня «Святителю Николає» подана у збірці «Церковні пісні» (Жовква, 1926) двоголосо, з можливістю її терцієвого втворювання.

Висновки. Отже, паралітургійні пісні, приурочені святам Димитрію, Архистратигу Михаїлу та Чудотворцю Миколаю найчастіше виконували у західноукраїнських церквах. Адже, їх можна почути у греко-католицькій та православній традиціях перед Святою Літургією і після неї. Музична стилістика вище аналізованих паралітургійних пісень зазвичай орієнтована як на місцеву усно-писемну традицію, так і на народнопісенну творчість. Зокрема, паралітургійній пісні «Мучениче Димитріє» властиві риси, орієнтовані на західноукраїнську писемну творчість, а пісням «Сил небесних воєводу» та «Святителю Николає» притаманні музично-виражальні засоби, пов'язані з питомою народнопісенною традицією.

Література

1. Богогласник: пісні благоговійних праждникам господьским, богородичним і нарочитих святых. Почаїв : Друкарня Успенського монастиря, 1790.

2. Зосім О. Західноєвропейська духовна пісня на східнослов'янських землях у XVII–XIX століттях : монографія. Київ : ДАКККіМ, 2009. 204 с.
3. Іларіон, митрополит. Дохристиянські вірування українського народу. Іст.-реліг. Монографія. Видання друге. Київ : АТ «Обереги», 1994. 424 с.
4. Гнатюк О. Українська духовна барокова пісня. Варшава; Київ, 1994. 188 с. 5.
5. Катрій Ю. о. Пізнай свій обряд. 2-ге вид. Нью Йорк, Рим : оо. Василіан, 1982. Т. 1. 493 с.
6. Колесса Ф. Ритміка українських народних пісень // Ф. М. Колесса. Музикознавчі праці. Підготувала до друку с. Й. Грица. Київ : Наукова думка, 1970. с. 25–237.
7. Колесса Ф. Українська усна словесність. Вступ Миколи Мушинки. Канадський Інститут Українських Студій. Альбертський Університет. Едмонтон, 1983. 643 с.
8. Корній Л. Історія української музики. Ч. 1. (від найдавніших часів до середини XVIII ст.). Київ – Харків – Нью-Йорк : вид-во М. П. Коць. 1996. 313 с.
9. Матійчин І. М. Василянське піснярство кінця XIX – першої половини XX ст. як феномен галицької музичної культури : дис. ... канд. мистецтвознав. : 17.00.03 / Ірина Матійчин ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Львів, 2009. 210 с.
10. Медведик Ю. Є. Українська духовна пісня XVII–XVIII століть. Львів: Вид-во УКУ, 2006. 323 с.
11. Сиротинська Н. Перло многоцінне: музично-поетичний світ богородичної гимнографії : монографія. Львів: Тетюк Т. В., 2014. — 333 с.
12. Смоляк П. Зимова обрядовість Західного Поділля: Давні традиції і сучасний стан : дис... канд. істор. Наук : 07.00.05. Львів, 2008. 237 с.
13. Трух А. Життя святих. Торонто : в-во оо. Василіан, 1960. 379 с.
14. Українське народознавство : навчальний посібник / за заг. ред. с. П. Павлюка, Г. Й. Горинь, Р. Ф. Кирчіва. Львів : Фенікс, 1994. 608 с. ISBN 5-87332-037-3
15. Церковні пісні / упоряд. О. Смоляк. Тернопіль, 1994. 103 с.
16. Церковні пісні / упоряд. І. Г., ЧСВВ. 5-те вид. Жовква : оо. Василіан, 1926. 358 с.
17. Шеффер Т. Канти і псалми // Історія української музики : в 6 т. / редкол.: М. М. Гордійчук (голова) та ін. Ін-т мист-ва фолькл. та етногр. ім. М. Т. Рильського. Київ : Наук. думка, 1989. Т. 1 : Від найдавніших часів до середини XIX ст. С. 217–231.

Halyna Yatsenko

Ternopil

MUSICAL STYLISTICS OF WESTERN UKRAINIAN PARALITURGICAL SONGS DEDICATED TO SAINT DEMETRIUS, THE ARCHANGEL MICHAEL, AND SAINT NICHOLAS THE WONDERWORKER

Abstract. *The article traces a historical and religious overview concerning the origin and development of feast days dedicated to Saint Demetrius of Thessaloniki, Michael the Archangel, and Saint Nicholas, focusing on their adaptation within the Ukrainian spiritual context. The most common paraliturgical songs performed during these feasts in churches before and after the Divine Liturgy are analyzed at the level of poetic text, strophic structure, rhythm, melody, musical form, modal and pitch organization, and performance practice. Special attention is drawn to the influence of both medieval Baroque song traditions and Ukrainian traditional folk song culture on the formation of paraliturgical repertoire.*

Keywords: *Saint Demetrius, Michael the Archangel, Saint Nicholas the Wonderworker, paraliturgical song, strophic structure, rhythm, melody, modal-pitch organization, performance practice.*